

19. YÜZYIL SONLARINDA NAZİLLİ KAZASI'NDA ORMAN VARLIĞI VE İDARESİ

Doç. Dr. Aysun SARIBEY HAYKIRAN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
ORCID ID: 0000-0002-1016-7707

GİRİŞ

Aydın Sancağı'na bağlı kazalar arasında gerek coğrafi konumu gerekse ekonomik faaliyetler açısından diğer kazalara göre her zaman ön planda olmuş bir kaza olma özelliği gösteren Nazilli belgelerde Pazarköy olarak geçmektedir. Ticari faaliyetlerinin yoğunluğundan dolayı her zaman bir çekim merkezi ve durak noktası olma vasfını korumuş ve hâlâ da korumaktadır. Nazilli'nin demografik ve ticari gelişiminde iç bölgelerden gelen kervan yollarının üzerinde olmasının büyük etkisi olduğu gibi 19. yüzyılda da İzmir-Aydın demiryolu güzergahında bulunması bu gelişimini devam ettirmesine vesile olmuştur. Aynı zamanda çevre yerleşim birimlerinin idari merkezi olma özelliği de göstererek Dallica, Sultanhisar, Atça, Kuyucak ve belli bir süre de Karacasu'nun idari merkezi olma vasfına kavuşmuştur (Pullukçuoğlu Yapucu 2007: 50-51). Batı Anadolu'ya gelen seyyahların da dikkatini çeken Nazilli Hamilton'a göre, Aşağı Nazilli ve Yukarı Nazilli olmak üzere iki ayrı bölgeden oluşmakta, Yukarı Nazilli'de 50'ye yakın temiz, güzel Rum evi bulunmaktadır. Ayrıca burada pamuk üreticileri ile bölge tüccarlarının bir araya geldiği büyük bir pazar da yer almaktadır. Aşağı Nazilli olarak adlandırılan yerde ise 1.000 haneden oluşan Türkler ikamet etmektedir. Nazilli-Aydın arasının sekiz saat sürdüğünü belirten Hamilton, Aydın'a kadar yolların gayet düzgün olduğunu ve arabaların rahatlıkla ilerleyebildiğini söylemiştir (Hamilton 1842: 528-530, 536; aktaran İnal 2018: 264). Nazilli Kasabası hakkında bilgi veren Ali Tevfik, Nazilli'nin merkez liva olan Aydın kasabasına sekiz saat mesafede demiryolu güzergahında bulunduğunu ve meyhan kökünün meşhur olduğunu belirtmektedir (Ali Tevfik 1315: 265).

Aydın vilayet salnamelerinde hududları kuzeyde Alaşehir ve Ödemiş kazaları, doğuda Buldan, Sarayköy, Tavas, güneyde Tavas ve Bozdoğan kazaları, batıda Nefsi-i Aydın kazasıyla çevrili Nazilli Kazası'nın, Dallica, Atça, Kuyucak, Sultanhisar ve Karacasu isimli beş nahiyesi bulunmaktadır (R.1307 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi: 597). Bu nahiyelerden Karacasu Nahiyesi H. 1313/M. 1895-1896 tarihinde yapılan idari değişiklikle kaza statüsüne yükseltilerek Nazilli Kazası'nın kaza sayısı dörde indirilmiştir (H.1313 Tarihli Aydın Vilayet Salnamesi: 311; Başaran 1997:16).

Ali Cevad'ın Memâlik-i Osmânîyenin Tarih ve Coğrafya Lûgâtı isimli eserinde Nazilli, toplamda 62.475 nüfuslu bir kaza olup bu nüfusun 39.956'sı Müslüman ve 22.519'u Gayrimüslimlerden oluşmaktadır. Kaza dahilinde altı medrese, sekiz mescit, dört cami, iki dergah, bir yağhane, iki hamam ve biri rüşdiye olmak üzere sekiz-on kadar mektep, 1.268 hane, 625 dükkan, 68 kahve, sekiz han bulunmaktadır (Ali Cevad 1316: C. 3, 808; Yurt Ansiklopedisi 1982: C. 2, 1012). Ortalama 100 köye sahip Nazilli'nin toplam arazisi 2.049 km² olup bunun 200 km²'si ormanlık alanlardan oluşmaktadır.

NAZİLLİ KAZASI'NIN ORMAN FLORASI

Fransız orman uzmanı Bricogne'nin¹ "Türkiye'de Ormancılık Heyeti" başlıklı eserinde 1870'lerde Aydın Vilayeti'nin orman açısından en zengin sancağı Menteşe olup, diğer mıntıkların pek az "müşeccer"

¹ Nancy Orman Okulu mezunlarından olan Adolphe Bricogne (1825-1906), Teselya, Saraybosna, Çanakkale ve Konya (Karaman) bölgelerinin ormanlarının keşiflerini yapmak üzere oluşturulan dört orman heyetinden birisinde görev yapmak üzere 1866'da İstanbul'a geldi. Kendisine Karaman ormanlarında keşif yapma görevi verildi. Bricogne çalışmalarını tamamlayarak yöre ormanlarının haritalarını tanzim etti. Ayrıca Edirne ve Osmaniye ormanlarının durumuna ilişkin

koruyan palamutun rekoltesi yüzyılın sonunda dericilik sanayindeki gelişmeler ve iklimsel koşullar ile zararlı böcek ve tırtılların yüzünden azalmıştır. Palamuta ek olarak çam kabuğu ticareti de kazada gerçekleştirilen bir diğer faaliyet kolunu oluşturmaktadır.

Nazilli Kazası'ndaki ormanlardan ısınma ve barınma ihtiyaçları ile ticaretle faydalanılmasının yanı sıra deprem, sel, yangın gibi doğal afetler sonucunda bölge halkının ihtiyaç duyduğu binaların inşası için gerekli olan kerestenin temini ile kamu binalarının ve telgraf hatlarının döşenmesinde de yararlanılmaktadır.

Çok çeşitli alanlarda faydalanılabilen en büyük doğal kaynaklarımızdan olan ormanların korunması ve orman tahribatının önlemesine yönelik Nazilli Kazası ormanlarında olduğu gibi imparatorluk ormanlarında da Tanzimat ve özellikle Kırım Savaşı'ndan sonra tedricen orman teşkilatı oluşturulmuştur. Nazilli merkez kazası ile Karacasu'da orman, memuru, ondalık memuru, orman piyade korucusu, orman süvari korucusu gibi memurlar görevlendirilmiştir. Özellikle orman yangınlarının yoğun olarak yaşandığı dönemlerde geçici korucular da görevlendirilmiştir.

KAYNAKLAR

A.Arşiv Kaynakları

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA):

BOA, A)MKT.UM, 384-26.

BOA, DH.MKT, 2698/92.

BOA, DH.MKT. 1712-48.

BOA,İ.OM, 2-25.

BOA,İ.OM, 6-17.

B.Resmî Yayınlar, İstatistik ve Salmeleri

Aydın Vilayeti Meclis-i Umumiyesinin 326 Senesinde ve Üçüncü Devre İctimaiyesinde İttihad Ettiği Mukarrerat, Aydın.

H.1303 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1311 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1312 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1313 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1314 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1315 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1316 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1317 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1319 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1320 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1323 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

H.1326 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

R.1307 Tarihli Aydın Vilayet Salmesi.

R.1323/M. 1907-1908 Tarihli Orman İstatistiği, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet 1326.

C.Sürelî Yayınlar

"Memalik-i Şahane Ormanlarının Vüs'ati ve Cesameti", *Orman ve Maadin Mecmuası*, Aded 3, 31 Eylül 1305.

Ahenk 16 Teşrin-i sani 1324.

Ahenk 18 Teşrin-i evvel 1324.

Ahenk 27 Ağustos 1324.

Ahenk 31 Teşrin-i evvel 1324.

D.Araştırma ve İnceleme Eserleri

Akbaş, Y. 2016. *Salmelerde Nazilli Kazası*, Berikan Yayınevi, Ankara.

Ali Cevad, 1313. *Memâlik-i Osmânîyenin Tarih ve Coğrafya Lûgâtı*, C. 3, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet.

Ali Tefik, 1315. *Memâlik-i Osmânîye Coğrafyası*, Kasbar Matbaası, Dersaadet.

Ay, B. R. 2021. *R. 1323/M. 1907-1908 Tarihli Orman İstatistiği'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

- Başaran, M. 1997. *19. Yüzyılda Karacasu (Temettuat Defterleri ve Salnameler Kapsamında)*, Karacasu Geliştirme ve Eğitim Vakfı Yayınları, İzmir.
- Bricogne, A. 1940. *Türkiyede Ormancılık Heyeti*, Çev. F. Bük, Ziraat Vekalateti, Orman Umum Müdürlüğü Neşriyatı, Ankara.
- Can Tunalı, A. 2007. "Aydın Vilayeti Umumi Meclisi'nin 1909 Yılı Kararları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 26, 42: 127-140.
- Cuinet, V. 1893. *La Turquie D'Asie Geographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L'Asie-Mineure*, T. III, Ernest Leroux, Paris.
- Çağlar, Y. 1992. *Türkiye Ormanları ve Ormancılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1992.
- Çolak, F. 2004. "İzmir'in İhracatında Palamut'un Yeri ve Önemi", *XIV. CİEPO Sempozyumu Bildirileri 18-22 Eylül 2000 Çeşme*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara: 89-97.
- Demirhan, N. 2005. *19. Yüzyılda Nazilli'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Tarihi Bilim Dalı, İstanbul.
- Göney, S. 1975. *Büyük Menderes Bölgesi*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Güloğlu, Y. 2010. *Orman Mülkiyetinin Doğuşu Ve Osmanlı Devletinde Tanzimat Dönemine Kadar Ormanlarla İlgili Yapısal Düzenlemeler, Kastamonu Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 10, 2: 180-194.
- Hamilton, J. W. 1842. *Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia*, V. I, John Murray Albemarle Street, London.
- İnal, B. 2018. *19. Yüzyılda İngilizce Yazılmış Seyahatnamelere Göre Anadolu'da Sosyal Kültürel ve Ekonomik Hayat*, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uşak.
- Keskin, Ö. 2005. *Orman ve Ma'âdin Nezâreti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Kılıç, E. 2020. "Osmanlı Ormancılığında Orman Yangınlarıyla Mücadele Yöntemleri", *Ağaç ve Orman*, 1, 1: 12-20.
- Koç, B. 2005. "1870 Orman Nizamnamesi'nin Osmanlı Ormancılığına Katkısı Üzerine Bazı Notlar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 24, 37: 231-257.
- Kollektif, 1982. "Aydın", *Yurt Ansiklopedisi, Türkiye İl İl: Dünü, Bugünü, Yarını*, C. 2, Anadolu Yayıncılık, İstanbul: 966-1105.
- Kutluk, H. 1948. *Türkiye Ormancılığı İle İlgili Tarihî Vesikalar 893-1339 (1487-1923)*, Orman Genel Müdürlüğü Yayınları, İstanbul.
- Kutlutan, İ. 1957. "100 Üncü Tedris Yılı Dolayısıyla Ormancılığımıza Bir Bakış", *Türk Ormancılığı, Yüzüncü Tedris Yılına Girerken, 1857-1957*, haz. H. Kutluk, H. Asmaz, Türkiye Ormanlılar Cemiyeti, Ankara: 30-37.
- Nazilli İnternet Sayfası, Erişim Tarihi: 7.7.2022
- Ortaç, H.-P.Yapucu, O.-Özgün, C. 2010. *Değişim Sürecinde Aydın*, Edt. S. Sürgevil, Aydın Ticaret Odası Yayınları, Aydın.
- Özdönmez, M.-Ekizoğlu, A. 1993. "Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemleri Ormancılığında Katkıları Olan Yabancı Uzmanlar", *İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 43, 3-4: 57-68.
- Özgün, C. 2014. *Bereketli Topraklarda Üretmek ve Paylaşmak, "İzmir ve Çevresinde Ticari Tarım" (1844-1914)*, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir.
- Pullukçuoğlu Yapucu, O. 2007. *Modernleşme Sürecinde Bir Sancak Aydın*, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- Sarıbey Haykıran, A. 2013. *Aydın Vilayeti'nde Çiftlikler: 1839-1918*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.
- Sarıbey Haykıran, A. 2019. "Osmanlı Ekonomisinde Ormancılığın Yeri: XIX. Yüzyılda Aydın Vilayeti'nde Ormanlar ve Ormancılık Faaliyetleri", *Klasikten Moderne Osmanlı Ekonomisi*, Edt. Arif Bilgin, Burhan Çağlar, Kronik Kitap, İstanbul: 209-222.
- Scherzer, K. V. 2001. *İzmir 1873*, Çev. İ. Pınar, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir.
- Tekin, S. 1997. *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Nazilli*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İzmir.